

Phát hiện đường đi cổ trong di tích văn hoá Hoà Bình tại hang xóm Trại (xã Tân Lập, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hoà Bình)

NGUYỄN THỊ THỊ*

1- Tháng 8 năm 2004, trong quá trình dọn lại hang Xóm Trại (do việc đào bới lấy phân dơi của nhân dân địa phương quanh vùng), Trung tâm Tiền sử Đông Nam Á và Bảo tàng tỉnh Hoà Bình đã phát hiện một số tảng đá có vết mòn của đoạn đường đi dài chừng 6 mét ở vách phía Nam của cửa hang. Khi mới phát hiện, hệ thống các dấu mòn này nằm sâu dưới tầng văn hoá Hoà Bình (60 - 70cm), trong tình trạng được bảo tồn gần như nguyên vẹn. Các vết mòn này đã được công bố và thảo luận ở Tiểu ban Thời đại đá Hội nghị thông báo Khảo cổ học năm 2004 của Viện Khảo cổ học Việt Nam.

Cũng trong năm 2004, nhóm nghiên cứu còn phát hiện một ngách đi vào hang sớm nhất của những người Hoà Bình đầu tiên khi sử dụng hang này. Ngách đi này nằm sâu trong tầng văn hoá cổ chừng 4m, len qua khoảng cách giữa các khối đá lăn với vách cửa hang.

Năm nay (2008), trong chương trình phối hợp với Bảo tàng tỉnh Hoà Bình tiến hành tu bổ, tôn tạo hang, Trung tâm Tiền sử Đông Nam Á lại phát hiện đoạn đường ở phía Nam cửa hang dài khoảng 10m xuôi xuống chân núi. Theo nghiên cứu ban đầu thì đoạn đường này có niên

đại từ 8 đến 9 nghìn năm (cách ngày nay).

Đặc trưng để nhận biết vết đường đi này là vết mòn bóng (do việc đi lại) còn lưu lại trong tầng văn hoá và trên những tảng đá. Những vết mòn đó được lặp đi lặp lại một cách có hệ thống, xuất hiện ở những nơi mà con người hiện đại chưa đặt chân tới và nằm trong địa tầng văn hoá chưa bị xáo trộn của văn hoá Hoà Bình. Những vết mòn này chỉ thấy xuất hiện trên những tảng đá gốc, hay đá lăn tự nhiên thành lối, thành hàng song song với vách núi (chỉ cách vách núi khoảng một tầm tay vịn) và ở hai bên cửa hang.

Do đâu mà có vết mòn đó, hay nói cách khác là, đối tượng nào đã tác động vào những khối đá đó để tạo nên những vết mòn? Không phải là thiên tạo như kiểu nước chảy đá mòn, cũng không phải vết mòn do thú hoang tạo ra, vì những khối đá đó nằm cao hơn mặt bằng xung quanh, và những vết mòn hẳn chỉ thấy xuất hiện trên những vị trí nhô cao của hòn đá, tương ứng với nhịp bước chân con người.

Nếu chỉ nhìn lướt qua hoặc chỉ nhìn trên ảnh chụp, thì rất khó nhận biết. Nhưng nếu quan sát kỹ lưỡng, đặc biệt là nếu được trực tiếp đặt tay lên những vết mòn đó, chúng ta sẽ thấy chúng có độ mòn khác hẳn so với những vết mòn trên

* GIÁM ĐỐC
BẢO TÀNG HÓA BÌNH

đá quanh đó, cũng giống như những vết mòn trên những tảng đá của đường đi ngay dưới chân núi (con đường hàng ngày mọi người vẫn đi qua).

Phát hiện này đã được khá nhiều nhà nghiên cứu ở trong nước và nước ngoài chú ý tới. Vì đây là lần đầu tiên, không chỉ ở Việt Nam, mà ở cả trong khu vực Đông Nam Á, phát hiện ra dấu vết một đoạn đường đi cổ trong di tích văn hoá Hoà Bình.

Quả thật, đây là một dữ liệu khoa học hết sức mới mẻ, chưa từng có trong các giáo trình giảng dạy về khảo cổ học. Giáo sư, tiến sĩ Peter Bellwood - Giáo sư Đại học quốc gia Úc - Tổng thư ký Hội Tiền sử Châu Á Thái Bình Dương cũng hết sức ngạc nhiên khi được đến tận nơi xem dấu vết đường đi này. Giáo sư cho biết, sau khi nghiên cứu thành công, sẽ đưa tư liệu này vào làm nội dung trong giáo trình giảng dạy về khảo cổ học tại trường của ông.

Tối ngày 20/11/2008, đoàn nghiên cứu lại tiếp tục phát hiện các dấu vết mòn trên những phiến đá trong ngách đi cổ phía Bắc hang, có niên đại cách ngày nay tới 21 ngàn năm. Kết quả nghiên cứu các trầm tích văn hoá của cư dân nguyên thuỷ thuộc văn hoá Hoà Bình có tuổi cacbon phóng xạ sau khi hiệu chỉnh vòng cây là 21 ngàn năm, phủ trực tiếp trên các dấu vết mòn này xác nhận các dấu mòn đi lại này diễn ra cùng thời hoặc trước 21 ngàn năm. Hiện tại có 6 vết mòn sâu và lớn đã được phát hiện bên dưới tầng văn hoá Hoà Bình đã và đang trong quá trình bị nước nhũ kết cứng. So với hệ thống vết mòn ở vách Nam cửa hang thì những dấu vết này có độ mòn sử dụng lâu và rõ rệt, dễ nhận biết hơn nhiều. Điều đó chứng tỏ, con đường này tồn tại trong nhiều ngàn năm. Điều đặc biệt nữa là, ngoài những vết mòn dưới đất do chân người nguyên thuỷ đi qua, ở đây chúng tôi còn tìm được cả vết mòn cổ bên vách đá của ngách đi do vết tay của người nguyên thuỷ bám vào đá tạo thành.

Theo đánh giá của Tiến sĩ Nguyễn Việt thì đây là hệ thống dấu mòn đi lại cổ vào loại nhất thế giới. Để bảo tồn và phục vụ công tác nghiên cứu, các dấu mòn này đã được làm sạch và đổ silicon làm phiên bản và phủ keo Wacker VV5 bảo vệ.

Tại sao cùng trong một địa điểm lại phát hiện hai lối đi cổ có niên đại cách nhau tới

Nguyễn Thị Thi: *Phát hiện đường đi cổ...*

nhiều ngàn năm? Đây là câu hỏi của khá nhiều người khi được biết thông tin về hai đoạn đường đi cổ trên.

Hang Xóm Trại là một địa điểm cư trú lâu dài của người nguyên thuỷ trong văn hoá Hoà Bình. Theo kết quả nghiên cứu mới đây nhất thì địa điểm này có niên đại cách ngày nay từ khoảng 21 đến 7 nghìn năm. Tầng văn hoá trong hang có độ dày trung bình lên tới 5m. Phải chăng, lối đi cổ ở ngách phía Bắc có niên đại 21 ngàn năm là lối đi đầu tiên của người nguyên thuỷ vào, ra hang; sau khoảng 10 ngàn năm cư trú và sinh sống, người nguyên thuỷ ở đây đã để lại một lượng dấu tích văn hoá khá lớn, tràn đầy lòng hang cùng với những tảng đá rơi tự nhiên đã bịt dần lối đi cổ 21 ngàn năm; do vậy, để vào, ra hang, bắt buộc người nguyên thuỷ phải tìm đường đi mới cho phù hợp và lối đi cổ ở phía Nam cửa hang dần được hình thành?

Cũng trong quá trình tu bổ, tôn tạo tại hang Xóm Trại năm nay (2008), Bảo tàng Hoà Bình và Trung tâm Tiền sử Đông Nam Á đã phát hiện một ngôi mộ thuộc Văn hoá Hoà Bình. Ngôi mộ được phát hiện trong quá trình giải phóng phần đất lấp trong phạm vi hố đào năm 1981- Tại đây, năm 1981, khi khai quật, các nhà khảo cổ học đã bắt gặp một tảng nhũ lớn nên không đào được. Hài cốt trong ngôi mộ này có phần nửa thân dưới còn khá nguyên vẹn, trong tư thế nằm co, gồm một phần hông, đôi chân và một phần bàn tay trái đặt trên hông phải; phần thân trên đã bị đào phá, chỉ thu lại một số đoạn xương chi, sườn và răng. Người chết được chôn theo một chày nghiền cuội hình bầu dục, 2 công cụ ghè đẽo, một mũi nhọn bằng sừng. Hông người chết đặt trên tầng than tro cháy của một bếp lửa dày khoảng 25 cm. Mộ được lấp bằng đất nâu xộp lẫn ốc tầng văn hoá. Nghiên cứu sơ bộ có thể kết luận, đây là di cốt của một người đàn ông thuộc Văn hoá Hoà Bình giai đoạn sớm, tuổi khoảng 35 - 40, cao trong khoảng 1,65 - 1,68 cm, có niên đại cách ngày nay khoảng 17.000 năm.

Do không còn nguyên vẹn, ngôi mộ đã được bốc lên, gắn chặt và lưu làm tư liệu bảo tàng. Đây là một phát hiện khá quan trọng vì bốn cuộc khai quật trước đây tại hang Xóm Trại mới chỉ phát hiện được những xương cốt người rời lẻ chứ chưa thấy mộ hoàn chỉnh.

Phát hiện trên góp thêm tư liệu mộ táng còn thiếu ở hang này cũng như làm phong phú thêm tư liệu chưa nhiều về mộ táng trong văn hoá Hoà Bình.

2- Hang Xóm Trại là di tích khảo cổ, được xếp hạng quốc gia năm 2001. Hang nằm ở sườn phía Đông của một quả núi độc lập bên bờ suối Lạn, thuộc Xóm Trại, xã Tân Lập, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hoà Bình.

Xóm Trại thuộc địa phận Mường Vang xưa. Đây là một thung lũng kín, nguồn gốc các-tơ, có chiều rộng từ 2 đến 4km, kéo dài theo phương Bắc - Nam 7km. Toàn khu vực thuộc thượng nguồn sông Dôm có mạng dòng chảy trên mặt hình "nan quạt", hướng Bắc - Nam. Độ cao tuyệt đối của thung lũng là 60 - 70m so với mặt biển.

Hang nằm trên độ cao 15m so với mặt thung lũng, cửa hang rộng 8m, mở về hướng Đông hơi chếch Bắc 60°. Hang ăn sâu vào 13m, cửa hang cao 10m.

Cửa và đáy hang rộng bằng nhau tạo thành hình vòng cung khá đẹp. Trong hang sáng sủa, thoáng đãng, ánh sáng có thể lọt vào tận đáy hang.

Cách cửa hang 5m có một khối đá vôi chắn giữa- khối đá này có thể rơi từ trên cao xuống. Thêm hang thoải dốc từ cửa vào đáy. Phần lớn thêm hang còn nguyên vẹn. Trước cửa hang là một thung lũng khá rộng và bằng phẳng, có dòng suối Lạn chảy qua. Trong lòng suối tìm thấy khá nhiều cuội đá phun trào ma phít, cuội kết, cát kết dạng basalt, quắc dít. Xưa, đây là nơi cung cấp nguồn nguyên liệu vô tận cho người nguyên thủy chế tác công cụ.

Hang Xóm Trại đã được các nhà nghiên cứu khảo cổ biết tới từ khá sớm. Năm 1975 ông Hà Phùng Tiến - một cán bộ Khảo cổ học đã thông báo phát hiện ra địa điểm này. Năm 1980, nhân chuyến công tác nghiên cứu tại Hoà Bình, Đoàn địa chất 203 đã tiến hành khảo sát thực địa khu vực huyện Lạc Sơn (Hoà Bình) và đã tiếp tục phát hiện ra dấu vết văn hoá nguyên thủy ở đây.

Tháng 7 năm 1980, các cán bộ của Viện Khảo cổ học và Đoàn địa chất 203 đã tiến hành điều tra và xác minh địa điểm khảo cổ học hang Xóm Trại.

Nhằm thu thập một bộ sưu tập hiện vật phong phú về Văn hoá Hoà Bình để chuẩn bị

cho Hội nghị khoa học về Văn hoá Hoà Bình, Viện Khảo cổ học đã tiến hành khai quật hang Xóm Trại vào tháng 5 năm 1981. Đợt khai quật này đã thu được 1.150 hiện vật, bao gồm công cụ đá và xương.

Tháng 8 năm 1982, Viện Khảo cổ tiếp tục đào thám sát hang Xóm Trại lần thứ hai để xác định trữ lượng tư liệu về Văn hoá Hoà Bình.

Tới năm 1986, Tiến sĩ Nguyễn Việt tiến hành khai quật hang lần thứ ba. Diện tích lòng hang hầu như đã được khai quật hết qua ba lần khai quật. Tuy nhiên, trong khai quật khảo cổ luôn xuất hiện những kết quả bất ngờ. Trong đợt dọn lại hang năm 2004 và trong cuộc tu bổ, tôn tạo năm nay (2008), Trung tâm Tiền sử Đông Nam Á và Bảo tàng tỉnh Hoà Bình đã phát hiện những tư liệu mới hết sức thú vị về lối đi cổ, về ngôi mộ, về một số hiện vật khác của hang mà chúng tôi vừa giới thiệu khái quát trên.

Về niên đại của Hang, qua kết quả từ ba lần khai quật trước đây (1981, 1982, 1986) các nhà khoa học cho rằng, niên đại của hang Xóm Trại nằm trong khoảng từ 10 - 7 ngàn năm cách ngày nay. Tuy nhiên, từ những phát hiện mới tại hang Xóm Trại, với sự xuất hiện của vỏ một loại quả gần giống như quả óc chó (người Trung Quốc gọi là Hồ đào), tên khoa học là Juglans và với nhiều kết quả nghiên cứu khác, Trung tâm Tiền sử Đông Nam Á đã quyết định làm thí nghiệm để đánh giá lại niên đại địa điểm này. Trung tâm đã gửi các mẫu xét nghiệm tới Phòng Xét nghiệm xác định tuổi cacbon phóng xạ của Beclin (Đức) và Phòng Thí nghiệm đồng vị đệ tứ kỷ của Trường Đại học Oasinhton làm hiệu chỉnh vòng cây. Các xét nghiệm này đã cho thấy, niên đại sớm nhất của địa điểm hang Xóm Trại lên tới 21 ngàn năm cách ngày nay.

Cùng với những phát hiện trước đây, những phát hiện mới về lối đi cổ, về mộ táng, về niên đại của hang Xóm Trại là những bằng chứng góp phần khẳng định, đây là một di tích tiêu biểu của Văn hoá Hoà Bình không chỉ ở Việt Nam mà còn là di tích tiêu biểu trong khu vực Đông Nam Á. Đây vừa là nơi cư trú lâu dài, vừa là công xưởng để chế tác công cụ của cư dân Văn hoá Hoà Bình. Và do vậy, hang Xóm Trại đã trở thành địa điểm rất sinh động, hấp dẫn để giới thiệu với khách nghiên cứu và tham quan về văn hoá Hoà Bình./.

